

Registro Nr. 2619

LIETUVOS VALSTYBĖS ISTORIJOS ARCHYVAS

FONDAS NR. 1544 (SA)

**BRESLAUJOS KONFEDERACIJA
БРАСЛАВСКАЯ КОНФЕДЕРАЦИЯ**

**KONFEDERACIJOS UNIVERSALŲ, RAŠTŲ, POTVARKIŲ, RAPORTŲ, PRANEŠIMŲ,
SKUNDŲ IR KT. DOKUMENTŲ; TVIRTINAMŲJŲ, EINAMŲJŲ REIKALŲ AKTŲ IR
DEKRETŲ KNYGŲ; POSĖDŽIŲ PROTOKOLŲ; ORDINARINIŲ REJESTRŲ
APYRAŠAS NR. 1**

CHRONOLOGINĖS RIBOS: 1792-1793 m.

LIETUVOS VALSTYBĖS ISTORIJOS ARCHYVAS

PAŽYMA APIE BRESLAUJOS KONFEDERACIJOS FONDAŲ NR. 1544 (SA)

2018-12-18 Nr. A7-42

Vilnius

I. INFORMACIJA APIE FONDO SUDARYTOJĄ

Konfederacijos - tai prisiekusiųjų bajorų sąjungos, Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje (toliau LDK) sudaromos konkrečių politinių tikslų realizavimui, iškilus valstybėje rimtai vidaus krizei ar išorinei grėsmei.

1792 m. Abiejų Tautų Respublikoje (toliau ATR) kilo Ketverių metų seimo (1788-1792) pažangioms reformoms priešiškos bajorijos maištas, kurio pagrindiniu uždaviniu buvo *Gegužės trečiosios Konstitucijos* nustatytos ATR santvarkos likvidavimas. Pagrindine šios politinės jėgos susivienijimo forma tapo prisiekusiųjų bajorų sąjungos arba konfederacijos. Jų sudarymo pradžia tapo 1792 m. gegužės 14 d. Lenkijos karalystei priklausančioje Ukrainos dalyje Targovicos mieste paskelbta konfederacija (lenkų k. *konfederacja targowicka*), kurią savo lėšomis ir kariuomene stipriai palaikė Rusijos imperija. Targovicos konfederacija, rusų kariuomenės padedama, įsitvirtino Lenkijoje.

Konfederatų judėjimas greitai persikėlė ir į Lietuvą, kur 1792 m. birželio 25 d. Vilniuje buvo sudaryta **LDK generalinė laisvoji konfederacija** (lenkų k. *Konfederacja Generalna Wolna WXL*).¹ 1792 m. rugsėjo 11 d. Lietuvos Brastoje abi konfederacijos - *Lenkijos karalystės generalinė*, dar vadinama Targovicos konfederacija ir *LDK generalinė laisvoji konfederacija* susijungė į vieną **Generalinę Abiejų Tautų konfederaciją** (lenkų k. *Konfederacja Generalna Obojga Narodów*). Tačiau net sudarius abiems konfederacijoms bendrus valdžios organus, tarp jų veiklos ir toliau išliko griežta takoskyra.

LDK generalinė laisvoji konfederacija palaikė svarbiausius Targovicos konfederacijos politinės programos reikalavimus, tačiau nebuvo jai pavaldi ar priklausoma organizacija. Tai buvo savarankiška Lietuvos didikų ir bajorų sąjunga, kėlus savo tikslus ir uždavinius.² Ji suformavo atskirą vadovybę ir įtvirtino griežtai centralizuotą valdymo sistemą visoje Lietuvoje. Vienas iš pagrindinių konfederacijos šalininkų ir vadų buvo kunigaikštis Simonas Kosakovskis.

¹ ŠMIGELSKYTĖ-STUKIENĖ, Ramunė; *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės konfederacijos susidarymas ir veikla 1792-1793 m.* – Vilnius, 2003 p. 5-6.

² *Zbiur wszystkich druków konfederacyi Targowickiej y Wileńskiej, potrzebnych teraz do wiadomości powszechniej, ażeby kto znie wiadomości o nych nieškodował* – Warszawa, 1792.

Dar prieš LDK generalinės laisvosios konfederacijos Vilniuje paskelbimą, 1792 m. gegužės mėn. rytinėse LDK vaivadijose ir pavietuose ėmė kurtis vietos bajorų konfederacijos. Vieną iš pirmųjų konfederacijų sudarė Breslaujos pavieto bajorai.

1792 m. gegužės 22 d. keturi Rusijos kariuomenės korpusai peržengė LDK sieną. Prie kiekvieno iš jų buvo priskirti kunigaikščio Simono Kosakovskio patikėtiniai, kurie buvo rusų kariuomenės vedliais bei padėjo aprūpinti ją maistu ir pašaru. Kitas jų tikslas - buvo pasiekti, kad besiribojančiose su Rusijos imperija LDK srityse: Polocko vaivadijoje, Oršos ir Breslaujos pavietuose būtų sudarytos ir pradėtų veikti vietinės konfederacijos.³ Patikėtiniai turėjo detalias instrukcijas, kuriose buvo nurodytos konfederacijų sudarymo atskiruose pavietuose priemonės ir jų organizavimo tvarka. Breslaujos pavieto konfederacijos akto sudarymas buvo pavestas Sugintų seniūnui Jonui Rudnickiui. Su konfederacijai nepritariančiais piliečiais nurodyta elgtis kaip su tėvynės priešais ir išdavikais, o jų paklusnumą įtvirtinti su Rusijos kariuomenės dalinių pagalba.⁴

1792 m. gegužės 26-27 d. Breslaują užėmė generolo leitenanto J. Dolgorukio korpuso daliniai.⁵ Iš Rygos į Breslaują atvyko grafas Stanislovas Manucis, iš Kraslavos – kaštelionaitis Augustas Pliateris bei kiti konfederacijos akto rengėjai. Gegužės 28 d., pirmą valandą dienos, Breslaujos bažnyčioje buvo perskaitytas Breslaujos pavieto konfederacijos aktas. Į susirinkusius bajorus kreipėsi A. Pliateris ir S. Manucis. Konfederacijos maršalu buvo paskelbtas A. Pliateris, tarėjais nuo pavieto į LDK generalinės konfederacijos *generalitetą* (vadovybę) S. Manucis ir J. Rudnickis. Be to dar buvo išrinkti keturi Breslaujos pavieto konfederacijos tarėjai (lenkų k. *konsyliarzy*): Breslaujos žemės teismo teisėjas Liudvikas Zahorskis, Breslaujos pilies teismo teisėjas Jonas Mirskis ir šio teismo raštininkas Mikalojus Žaba bei rotmistras Bogdanas Volosovskis. Išvardinti pareigūnai turėjo pradėti konfederacinio teismo darbą.⁶

Po vadovybės pareigūnų išrinkimo ir jų priesaikos Breslaujos konfederacijos aktą iškilmingai pasirašė maršalas A. Pliateris, šeši tarėjai ir 119 susirinkime dalyvavusių bajorų. Aktas buvo įrašytas į Breslaujos pavieto aktų knygą. Nedalyvavusiems konfederacijos pasirašyme nurodytas 4 savaičių terminas jai prisiekti. Gegužės 29 d. Breslaujos konfederacijos raštinėje buvo pradėtas vesti prisijungimo prie šios sąjungos protokolas. Iki 1792 m. spalio 8 d. jai prisieikė 53 asmenys. Taigi, taip 1792 m gegužės 28 d. Breslaujoje buvo sudaryta pirmoji LDK teritorijoje prisiekusios bajorijos sąjunga. Šios konfederacijos sudarymo sėkmei maršalo A. Pliaterio žodžiais tariant, „nemenkos įtakos turėjo kunigaikščio J. Dolgorukio dalyvavimas ir maloningumas“.

Kuriant pirmąsias konfederacijas Breslaujoje, Oršoje ir Polocke nebuvo laikomasi pagrindinės bajorijos susirinkimų nuostatos - tai konfederacijos pareigūnų renkamumo balsų dauguma. Tai yra

³ ŠMIGELSKYTĖ-STUKIENĖ, Ramunė; *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės konfederacijos susidarymas ir veikla 1792-1793 m.* – Vilnius, 2003 p. 64-69.

⁴ LVIA, F. 1544 (SA), Ap. 1, B. 1 (Spr. 5812), l. 11.

⁵ WOLAŃSKI, Adam; *Wojna polsko-rosyjska 1792*, - Warszawa, 1996, p. 415-416.

⁶ LVIA, F. 1544 (SA), Ap .1, B. 1 (Spr. 5812) l. 6-9.

rinkimai neatitiko demokratiškumo principų, o konfederacijų vadovų (maršalų) kandidatūros buvo iš anksto numatytos ir apsvarstytos dar 1792 m. gegužės viduryje Polocke pagrindinio konfederacijos Lietuvoje organizatoriaus - kunigaikščio Simono Kosakovskio aplinkoje. Todėl suprantama, kad Breslaujos konfederacijos vadovo kandidatūra nebuvo atsitiktinė. Augusto Pliaterio, gyvenusio užsienyje ir neužėmusio LDK jokios pareigybės, išrinkimą Breslaujos konfederacijos maršalu lėmė jo prorusiška orientacija ir priešiškas Gegužės 3-os Konstitucijai bei jo brolio Trakų kašteliono Kazimiero Konstantino Pliaterio įtakinga parama.⁷ Tokių pat politinių pažiūrų laikėsi ir paskirti tarėjai: Breslaujos žemės teismo teisėjas Liudvikas Zahorskis, Breslaujos pilies teismo teisėjas Jonas Mirskis ir šio teismo raštininkas Mikalojus Žaba bei rotmistras Bogdanas Volosovskis.

1792 m. birželio 25 d. Vilniuje buvo sudaryta LDK generalinė laisvoji konfederacija, kuriai pakluso ir vykdė nurodymus visų LDK pavių, tame tarpe ir Breslaujos, konfederacijos. LDK generalinės konfederacijos aukščiausioje vadovybėje (generalitete) – Breslaujos pavietą atstovavo du pareigūnai, ėję generalinių tarėjų pareigas: S. Manucis ir J. Rudnickis. 1793 m. kovo mėn. J. Rudnickį generalinio tarėjo pareigose pakeitė Breslaujos seniūnas Ignotas Bužinskis.⁸

1792 m. birželio pabaigoje Breslaujos konfederacijos vadovybę sudarė maršalas ir 4 tarėjai. Tokia padėtis netenkino LDK generalinės konfederacijos generaliteto, kuris buvo nurodęs, kad visų vietinių konfederacijų vadovybėse būtų po 6 tarėjus. Todėl birželio 30 d. generalitetas Breslaujos pavieto tarėjais paskyrė žemės teismo teisėją Stanislovą Vavžeckį ir sargybinį Jokūbą Podbereskį. Maršalas Augustas Pliateris gavo nurodymą „išklausti šių pareigūnų priesaikas bei jiems skirti jų pareigybėms tinkamas vietas“.⁹

LDK generalitetas reikalavo iš visų vietinių konfederacijų (tame tarpe ir Breslaujos), griežtai laikytis generalinės konfederacijos akto postulatų bei priesaikos formuluotės. Išrinkti pavieto konfederacijos pareigūnai prisiekdavo: „sąžiningai atlikti jiems patikėtas pareigas, visomis išgalėmis naikinti Gegužės 3-ios dienos Konstituciją, stengtis užkirsti kelią sosto paveldimumui bei monarchijos įsigalėjimui, neleisti sustiprėti Lenkijos karaliaus valdžiai, išduoti konfederacijai visus tuos, kurie stos prieš bajoriškąsias laisves ir t. t.“¹⁰ 1792 m. gegužės-rugsėjo mėn. Lietuvoje plečiantis konfederatų judėjimui ir kuriantis naujoms vietinėms pavietų konfederacijoms buvo naikinami anksčiau ten veikę žemininkų teismai ir sudaromi *konfederaciniai teismai*.

Konfederacinių teismų veiklos principai, juose nagrinėtinų bylų pobūdis, teismo proceso eiga ir kiti teisminiai klausimai buvo perimti iš Lenkijos konfederacinės teismų sistemos. Pagrindiniu dokumentu, reglamentavusiu konfederacinio teismo įsteigimą ir jo kompetenciją, buvo 1792 m.

⁷ ŠAPOKA, Adolfas; *Lietuva Reformų seimo metu/Raštai* – Vilnius, 2008, T. II, p. 405-406.

⁸ ŠMIGELSKYTĖ-STUKIENĖ, Ramunė; *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės konfederacijos susidarymas ir veikla 1792-1793 m.* – Vilnius, 2003 p. 280-281.

⁹ LVIA, F. 20 (SA), Ap. 1, B. 9 (Spr. 4214) l. 25.

¹⁰ LVIA, F. 1544 (SA), Ap. 1, B. 1 (Spr. 5812) l. 10-14.

rugpjūčio 17 d. LDK generalinės konfederacijos priimtas universalas (įsakas) apie pirmosios ir aukščiausiosios instancijos teismus.¹¹ Remiantis šiuo universalu Lietuvoje buvo įvesta dviejų pakopų konfederacinių teismų sistema. Vienas iš svarbių šių teismų sudarymo uždavinių buvo kova su konfederacijos politiniais priešininkais ir jų teisinis persekiojimas.

Breslaujos konfederacinis teismas buvo pirmos instancijos teismu. Jį sudarė teismo pirmininkas - maršalas Augustas Pliateris ir ėję teisėjų pareigas, tarėjai: Liudvikas Zahorskis, Jonas Mirskis, Bogdanas Volosovskis ir Mikalojus Žaba. Breslaujos konfederacijos aktų knygoje yra minimi ir kt. šio pavieto tarėjai: Stanislovas Vavžeckis, Juozapas Fialkovskis, Jonas Salminovičius, pavadavę teismo posėdžių metu anksčiau išvardintus pareigūnus jiems susirgus arba išvykus.

Breslaujos konfederaciniam teismui, kaip ir kitiems LDK pavietų pirmos instancijos teismams buvo nurodyta nagrinėti po LDK generalinės laisvosios konfederacijos akto paskelbimo, tai yra po 1792 m. birželio 25 d., įvykdytus nusikaltimus (*sprawy wszelkie uczynkowe*) bei dvarų užgrobimo (*expulsio*) bylas. Taigi šis teismas nagrinėjo visas baudžiamąsias ir civilines bylas, kuriose vieną iš šalių atstovavo bajoras.

Konfederaciniame teisme nagrinėjamos bylos buvo įrašomos į tam tikrus sąrašus – rejestrus arba registrus. Pirmąjį - baudžiamųjų bylų rejestrą (*regestr taktowy*) - sudarė kriminaliniai nusikaltimai, įvykdyti teismo vietoje ir pažeidę jo saugumą. Antrasis - piniginis rejestras (*regestr summaryjny*) - buvo skirtas išvaymo ir dvarų užgrobimo bylų fiksavimui bei bylų dėl įvairaus pobūdžio nepaklusnumo Breslaujos konfederacijos sprendimams įrašymui. Į trečiąjį - paprastąjį rejestrą (*regestr ordinaryjny*) - buvo įrašomos visos Breslaujos pavieto teritorijoje įvykdytos kriminalinių nusikaltimų bylos.¹²

Breslaujos konfederacinio teismo vietą nustatydavo vietinės konfederacijos vadovybė. Tikėtina, kad patalpos teismo posėdžiams buvo nuomojamos. Teismo sprendimai buvo priimami balsų dauguma. Teisėjų balsams pasiskirsčius po lygiai, lemiamą balsą turėdavo maršalas. Tirti bylas bei atlikti teisminį tardymą privalėjo mažiausiai du tarėjai arba tarėjas ir raštininkas. Konfederacinio teismo posėdžiai vyko kasdien, išskyrus sekmadienius ir švenčių dienas. Šaukimas į teismą buvo išduodamas Breslaujos konfederacijos maršalo Augusto Pliaterio vardu. Pašauktasis į teismą turėjo atvykti per dvi savaites. Šaukimus įteikdavo konfederaciniam teismui prisiekę vazniai. Breslaujos konfederacinio teismo sprendimais nepatenkinti asmenys turėjo teisę apeliuoti į LDK generalinės konfederacijos aukščiausios instancijos teismą.

1792 m. rugpjūčio 30 d. universalu LDK generalinė laisvoji konfederacija papildė nurodymus pirmosios instancijos teismams, tame tarpe ir Breslaujos konfederaciniam teismui, įsakydama vesti

---

¹¹ŠMIGELSKYTĖ-STUKIENĖ, Ramunė; *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės konfederacijos susidarymas ir veikla 1792-1793 m.* – Vilnius, 2003 p. 167.

¹² *Zbiur wszystkich druków konfederacyi Targowickiey y Wileńskiey, potrzebnych teraz do wiadomości powszechney, ażeby kto znie wiadomości o nych nieškodował* – Warszawa, 1792, p. 248-249.

specialias teismo nuosprendžių knygas.¹³ Šiose knygose (lenkų k. *Sentecjonarz*) turėjo būti fiksuojamas teismo nuosprendžių (dekretų) turinys, o taip pat teisėjas, balsavęs priešingai negu dauguma, joje galėjo įrašyti savo nuomonę pagrindžiančius argumentus. Nuosprendžių knygos įvedimas konfederaciniuose teismuose turėjo sustiprinti teisėjų asmeninę atsakomybę.

Breslaujos konfederacinio teismo praktikoje greta procesų tarp bajorų taip pat buvo sprendžiamos bylos, kuriose viena iš teisme dalyvaujančių šalių buvo miestietis arba atskiro miestelio gyventojai. Taip 1792 m. rugsėjo 11 d. Breslaujos konfederacija gavo Ugoro miestelio ir vaitystės gyventojų skundą, nurodantį, kad grafas S. Manucis nesilaiko konfederacinio teismo sprendimo ir nepaleidžia iš kalėjimų suimtų miestelėnų.¹⁴

Pirmos instancijos konfederacinių teismų priimami sprendimai dažnai kėlė bajorijos nepasitenkinimą, nes vietinių konfederacijų pareigūnai greta teisminės veiklos vykdė įvairius administracinius ir finansinius LDK generaliteto nurodymus, dėl to savo kaip teisėjų darbą dirbo paviršutiniškai. Dažnai šio teismo teisėjai buvo sudaryti iš „vienai partijai“ parankių žmonių, todėl negalėjo nešališkai spręsti bylų. Susidariusi padėtis privertė LDK generalitetą 1793 m. kovo 20 d. paskelbti universalą dėl žemės teismų atkūrimo. Šiuo nutarimu visuose LDK pavietuose ir vaivadijose buvo atnaujinamas, tradicinių žemės teismų darbas. Jie realiai pradėjo veikti nuo 1793 balandžio 26 d. Šie teisminės sistemos pasikeitimai palietė ir Breslaujos pavieta, kur pradėjo veikti žemės teismas. Nepaisant to, Breslaujos konfederacinis teismas nebuvo panaikintas. Jo kompetencijoje liko tik tiesiogiai su vietinės konfederacijos veikla ar jos pareigūnais susijusių bylų nagrinėjimas.

1793 m. rugsėjo 16 d. ATR seimas nutarė paleisti Targovicos konfederaciją. Tą pačią dieną buvo paleista ir LDK generalinė laisvoji konfederacija. Taip pat panaikintos vietinės konfederacijos ir jų teismai. Joms tai pat buvo nurodyta iki spalio 1 d. perduoti savo teismų aktų knygas ir posėdžių protokolus pavietų žemės teismo raštinėms.¹⁵ Breslaujos konfederacijos ir jo teismo bylas perėmė Breslaujos žemės teismas. Jos buvo saugomos šio teismo archyve.

Po trečiojo ATR padalijimo, Breslaujos žemės ir pilies teismų archyvas buvo perkeltas į Vidžius, kur veikė nuo 1794 m. iki 1835 m. 1812 m. lapkričio 28 d. Prancūzijos imperatoriaus Napoleono žygio į Rusiją metu, Vidžiuose tarp atsitraukiančių prancūzų kariuomenės dalinių ir rusų kavalerijos įvyko stiprus mūšis, kurio metu miestelis stipriai nukentėjo. Kilus gaisrui sudegė visos XVI-XVIII a. laikotarpio Breslaujos pilies teismo knygos.¹⁶

---

¹³ *Zbiur wszystkich druków konfederacyi Targowickiej y Wileńskiej, potrzebnych teraz do wiadomości powszechney, ażeby kto znie wiadomości o nych nieszkodował* – Warszawa, 1792, p. 347-348.

¹⁴ ŠMIGELSKYTĖ-STUKIENĖ, Ramunė; *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės konfederacijos susidarymas ir veikla 1792-1793 m.* – Vilnius, 2003 p. 170.

¹⁵LVIA. F. 79 (SA) Ap. 1. B. 203 (14403), l. 49v.

¹⁶MIENICKI, Ryszard; *Archiwum Akt Dawnych w Wilnie* – Warszawa, 1923. p. 48.

1831 m. caro valdžios nurodymu buvo panaikinti Breslaujos žemės ir pilies teismai. Šių teismų bylos, tame tarpe ir Breslaujos konfederacijos bylos, perėjo į Breslaujos apskrities teismo archyvą. 1836 m. Vilniaus gubernijos Breslaujos apskritis caro Nikolajaus I įsaku buvo pervadinta į Novoaleksandrovsko apskritį, o apskrities centras iš Vidžių perkeltas į Ežerėnus (dabartiniai Zarasai), 1835 m. pavadintus caro Nikolajaus I sūnaus Aleksandro garbei Novoaleksandrovsku. Tuomet Breslaujos žemės teismo knygos iš Vidžių buvo pervežtos į Novoaleksandrovską ir perėjo šios apskrities teismo žinion. 1843 m. Novoaleksandrovsko (Ežerėnų) apskritis buvo prijungta prie naujai įsteigtos Kauno gubernijos.

II. DOKUMENTŲ SUTVARKYMAS

Bendrosios žinios apie fondo dokumentus

1852 m. balanžio 2 d. Rusijos imperatorius Nikolajus I paskelbė įsaką „dėl vakarinių gubernijų centrinių senųjų aktų archyvų Kijeve, Vitebske ir Vilniuje įsteigimo.“¹⁷ Remiantis šiuo įsaku buvo įsteigtas Vilniaus centrinis senųjų aktų archyvas, kuriame turėjo būti sukaupti visi LDK veikusių įstaigų ir institucijų aktai, surašyti iki 1799 m. Šio archyvo direktoriumi buvo paskirtas Nikita Gorbačevskis. Archyvo išlaidoms iš valstybės išdo buvo skirta 2300 rublių, o jo veiklą kontroliavo Rusijos imperijos liaudies švietimo ministerija.

Novoaleksandrovsko (Ežerėnų) apskrities teismas, kurio žinioje buvo Breslaujos pavieto žemės teismo archyvas 1853 m. liepos-rugsėjo mėn. perdavė Vilniaus centriniam senųjų aktų archyvui 99 bylas.¹⁸ Tame tarpe buvo perduotos ir 5 Breslaujos konfederacijos knygos, kurios bylų perdavimo žiniaraštyje dėl nežinomų priežasčių pavadintos Targovicos konfederacijos knygomis. Vilniaus centrinis senųjų aktų archyvas jas gavo per du etapus. 1853 m. rugsėjo 2 d. pirmame bylų perdavimo žiniaraštyje minimos - viena, o rugsėjo 30 d. antrame žiniaraštyje - keturios knygos.¹⁹ Šios bylos buvo gautos įrištos, su numeruotais lapais, tačiau tik viena iš jų buvo suvarstyta virvele ir patvirtinta Vilniaus gubernijos valdybos smalkos antspaudu.

1872 m. buvo išleistas N. Gorbačevskio sudarytas spausdintinis Vilniaus senųjų aktų archyvo bylų inventorinis apyrašas, pavadintas Katalogu, kuriame buvo įrašytos 18243 bylos. Targovicos konfederacijos bylos (15 vienetų) N. Gorbačevskio kataloge sudarė atskirą grupę (Gor. Nr. 5849-5863).²⁰ Pagal dokumentų pobūdį visos bylos buvo pavadintos į aktų knygomis. Ankstyviausias

¹⁷ Полное собрание законов Российской империи. Собрание второе. Том XXVII.–Санкт-Петербург; 1853. с. 228-230.

¹⁸ MIENICKI, Ryszard; *Archiwum Akt Dawnych w Wilnie* – Warszawa, 1923. p. 48.

¹⁹ LVIA, F. 594, Ap. 1, B. 663, l. 377-377v, 386-387.

²⁰ ГОРБАЧЕВСКИЙ, Никита; *Каталог древним актовым книгам губерний Виленской, Гродненской, Минской и Ковенской*– Вильна; 1872, p. 195.

dokumentas buvo 1792 m., vėlyviausias – 1793 m. Kiekvienai bylai kataloge suteiktas inventorinis numeris, nustatytos chronologinės ribos, nurodytas lapų kiekis.

1906 m. išleistas dalinai pertvarkytas Ivano Sprogio senųjų aktų archyvo katalogas buvo informatyvesnis. I. Sprogio kataloge Targovicos konfederacijos bylos taip pat sudarė atskirą grupę (Spr. Nr. 5811-5825).²¹ Targovicos konfederacijos bylų kiekis I. Sprogio kataloge išliko toks pats koks buvo N. Gorbačevskio kataloge – tai yra 15 bylų. Kiekvienai bylai rusų kalba buvo sudaryta trumpa antraštė. I. Sprogis tiksliau suskirstė bylas pagal dokumentų pobūdį: į tvirtinamųjų, einamųjų reikalų aktų ir dekretų knygas; tvirtinamųjų ir einamųjų reikalų aktų protokolus; apeliacinių, ordinarinių, taktinių ir kt. bylų rejestrus. Kiekviena byla gavo naują inventorinį numerį, tiksliau apibrėžtos jos chronologinės ribos ir nurodytas lapų kiekis. I. Sprogio ir N. Gorbačevskio senųjų aktų katalogais, nepaisant jų neišbaigtumo, plačiai naudojami iki šių dienų.

XX a. vykę pasauliniai karai ir okupacijos skaudžiai atsiliepė Vilniaus centriniam senųjų aktų archyvui. Jis ne kartą buvo išvežtas į užsienį ir vėl grąžintas į Lietuvą. Nemažai bylų dingo arba atsidūrė kitų šalių archyvuose. Po antro pasaulinio karo Vilniaus centrinio senųjų aktų archyvo bylos perėjo LTSR centrinio valstybinio archyvo žinion. 1946 m., siekiant įvesti tikslią Lietuvos archyvuose saugomų fondų apskaitą ir kontrolę, Vyriausioji archyvų valdyba prie TSRS vidaus reikalų ministerijos išleido potvarkį, kuriuo LTSR archyvų valdybai nurodoma užregistruoti visus tuo metu buvusius archyvų fondus, suteikiant jiems numerius. Vykdamas šį potvarkį, 1948-1951 m. fondui „Targovicos konfederacija“ buvo suteiktas Nr. 7 (SA).

1957 m. sausio 1 d. Vilniuje buvo įsteigtas LTSR centrinis valstybinis istorijos archyvas, kuriam iš LTSR centrinio valstybinio archyvo buvo perduoti Senieji aktai, tame tarpe ir fondas Nr. 7 (SA) „Targovicos konfederacija“. Fondą Nr. 7 (SA) sudarė vienas apyrašas. I. Sprogio spausdintinis Senųjų aktų katalogas buvo naudojamas kaip apyrašas Nr. 1.

2018 m. pertvarkant Targovicos konfederacijos fondo Nr. 7 (SA) apyrašą Nr. 1 buvo pastebėta, kad jo bylas sudarantys dokumentai pagal tematiką visiškai neatitinka fondo pavadinimo, kadangi jų didžioji dalis priklauso LDK generalinei konfederacijai ir jos teismams, bylose nerasta jokių Targovicos konfederacijos aktų.

Todėl, fondo Nr. 7 (SA) pavadinimas „*Targovicos konfederacija*“ buvo pakeistas į „*LDK generalinės laisvosios konfederacijos teismai*“. Taip pat, šiame fonde rastos 4 nefondinės Breslaujos pavieto konfederacijos knygos perkeltos į naujai sudarytą atskirą Senųjų aktų fondą – Nr. 1544 (SA) „*Breslaujos konfederacija*“.

Fondą Nr. 1544 (SA) „Breslaujos konfederacija“ sudaro 1 apyrašas, kuriame įrašytos 4 bylos.

---

²¹Опись документов Виленского центрального архива древних актовых книг/ сост. И.Спрогис – Вильна, 1901-1913, p. 214-216.

Iš viso fonde Nr. 1544 (SA) „Breslaujos konfederacija“ yra 4 apskaitos vienetai, kurių chronologinės ribos apima 1792-1793 m.

Konfederacijos universalų, raštų, potvarkių, raportų, pranešimų, skundų ir kt. dokumentų; tvirtinamųjų, einamųjų reikalų aktų ir dekretų knygų; posėdžių protokolų; ordinarinių rejestrų apyrašas Nr. 1

Iš naujo patyrinti ir pertvarkyti Senuosius aktus imtasi, norint ištaisyti I. Sprogio ir N. Gorbačevskio kataloguose pastebėtus bylų aprašymo trūkumus ir netikslumus. 2018 m., sudarant naują fondą Nr. 1544 (SA) „Breslaujos konfederacija“ ir jo apyrašą Nr. 1, buvo atlikti šie darbai:

- 1) bylų kiekio, fizinės būklės patikrinimas;
- 2) bylų priklausymo fondui nustatymas;
- 3) dokumentų tikslų chronologinių ribų nustatymas;
- 4) bylų antraščių lietuvių ir rusų kalbomis sudarymas;
- 5) naujų numerių suteikimas apskaitos vienetais;
- 6) naujo Senųjų aktų fondo sudarymas.

Naujas Senųjų aktų fondas Nr. 1544 (SA) „Breslaujos konfederacija“ ir jo apyrašas Nr. 1 buvo sudarytas 2018 m. tvarkant fondo Nr. 7 (SA) „Targovicos konfederacija“ apyrašo Nr. 1 bylas. Taip pat nustatyta, kad dar viena byla yra saugoma Baltarusijos nacionaliniame istorijos archyve Minske ir priklauso fondui Nr. 1897 „Breslaujos konfederacinis teismas“.²²

Naujai sudaryto Breslaujos konfederacijos fondo Nr. 1544 (SA) apyraše Nr. 1 kiekviena iš 4 į I. Sprogio katalogą įrašytų bylų gavo naują apskaitos numerį, tačiau šalia lieka nurodyti ir ankstesni I. Sprogio ir N. Gorbačevskio katalogų numeriai. Šio apyrašo dokumentų chronologinės ribos 1792-1793 m. Ankstyviausias Breslaujos konfederacijos dokumentas yra datuojamas 1792 gegužės 28 d., kai buvo paskelbtas konfederacijos aktas, vėlyviausias – 1793 m. rugpjūčio 1 d. posėdžio protokolas.

Fondo Nr. 1544 (SA) apyrašo Nr. 1 bylas galima suskirstyti pagal dokumentų pobūdį.

Byla Nr. 1 – tai Breslaujos konfederacijos aktų knyga (Spr. Nr. 5812), kurią sudaro Abiejų Tautų Generalinės konfederacijos, LDK Generalinės konfederacijos, Iždo komisijos, Lietuvos etmonų, Breslaujos pavieto maršalkos, tarėjų ir kt. pareigūnų universalai, raštai, potvarkiai, notos, pranešimai ir kt. dokumentai. Kitą šios bylos dalį sudaro Breslaujos konfederacinio teismo tvirtinamieji ir einamieji aktai, dekretai; įvairių asmenų raportai, skundai, prašymai, pareiškimai Breslaujos konfederacijos ir LDK Generalinės konfederacijos įstaigoms. Byla turi dokumentų rejestrą arba vidaus apyrašą, taip pat joje yra daug spausdintų dokumentų su antspaudais bei Podolskių giminės genealoginio medžio piešinys. Bylos vidaus dokumentų rejestro ir spausdintų

²² Фонды Национального исторического архива Беларуси. Справочник – Минск, 2006, I. 24.

dokumentų lapai, taip pat jos datų, fizinės būklės arba sudėties ypatybės yra nurodytos fondo Nr. 1544 (SA) apyrašo Nr. 1 lentelės pastabų skiltyje.

Byla Nr.2 - tai Breslaujos konfederacijos posėdžių protokolai (Spr. Nr. 5817). Šių posėdžių metu Breslaujos konfederacijos vadovybė svarstė ir vykdė įvairius LDK Generalinės konfederacijos vadovybės ir įstaigų administracinius, karinius ir finansinius nurodymus bei potvarkius, taip pat nagrinėjo ir sprendė konfederacinio teismo kompetencijai priklausiusias bylas. Šios bylos gale yra rusų kalba įrašytas 1842 m. birželio 15 d. Vilniaus gubernijos valdybos patikrinimo aktas, patvirtinantis šios knygos autentiškumą su valdybos smalkos antspaudu.

Bylos Nr. 3 ir Nr. 4 – tai Breslaujos konfederacijos teismo ordinarinių bylų rejestrai (Spr. Nr. 5823-5824). Į šiuos rejestrus (lenkų k. *regestr ordinaryjny*) buvo įrašomos visos Breslaujos pavieto teritorijoje įvykdytos kriminalinių nusikaltimų bylos.

Didžioji dalis Breslaujos konfederacijos knygose esančių dokumentų parašyti lenkų kalba, nors esama pavienių dokumentų parašytų rusų kalba.

Tvarkant pirmą apyrašą, sudarytos naujos bylų antraštės lietuvių ir rusų kalbomis, tiksliau nustatytos bylų chronologinės ribos ir lapų kiekis.

Iš viso į fondo Nr. 1544 (SA) „Breslaujos konfederacija“ apyrašą Nr. 1 įrašyti 4 apskaitos vienetai, kurių chronologinės ribos 1792-1793 m.

Informacijos ir sklaidos skyriaus
vyriausiasis paleografas

Aleksandr Baniusevič

ПЕРЕВОД СПРАВКИ ФОНДА № 1544 „БРАСЛАВСКАЯ КОНФЕДЕРАЦИЯ“

I. ИНФОРМАЦИЯ О ФОНДООБРАЗОВАТЕЛЕ

Конфедерации – это союзы присяжных дворян в Великом Княжестве Литовском (далее ВКЛ), которые заключались для достижения конкретных политических целей при возникновении в стране серьёзного политического кризиса или внешней угрозы.

В 1792 г. в Речи Посполитой вспыхнул мятеж части дворянства, враждебно настроенного против передовых реформ, принятых Четырёхлетним сеймом (1788-1792). Главной целью оппозиционного движения была ликвидация государственного устройства, установленного *Конституцией 3-го мая 1791 года*. Основной формой объединения этой политической силы стали союзы присяжных дворян или конфедерации. Началом их создания стало провозглашение 14 мая 1792 г. в г. Тарговице, расположенного в принадлежавшей Польше части Украины, конфедерации (на польском яз. *konfederacja targowicka*), которую финансами и войсками активно поддержала Российская империя. Тарговицкая конфедерация с помощью русских войск быстро закрепила свою власть в Польше.

Движение конфедератов быстро охватило и Литву. 25 июня 1792 г. в Вильно была заключена *Генеральная вольная конфедерация ВКЛ* (на польском яз. *Konfederacja Generalna Wolna WXL*). 11 сентября 1792 г. в Брест-Литовске две конфедерации – *Генеральная Польского Королевства*, ещё называемая Тарговицкой конфедерацией, и *Генеральная вольная конфедерация ВКЛ* объединились в одну *Генеральную конфедерацию Обоих Народов* (на польском яз. *Konfederacja generalna Obojga Narodów*). Даже после создания обеими конфедерациями общих органов власти между ними сохранилось строгое разграничение полномочий.

Генеральная вольная конфедерация ВКЛ поддерживала основные требования политической программы Тарговицкой конфедерации, но при этом не была ей подвластной или зависимой организацией. Это был самостоятельный союз литовской знати и дворян, выдвигавший собственные цели и задачи. Он сформировал свое отдельное руководство и создал по всей ВКЛ строго централизованную систему государственного управления. Одним из главных сторонников и инициаторов конфедерации был князь Шимон Коссаковский.

В мае 1792 г., ещё до провозглашения в Вильно акта Генеральной вольной конфедерации ВКЛ, в восточных воеводствах и поветах стали заключаться конфедерации местного дворянства. Одними из первых конфедерацию образовали дворяне Браславского повета.

22 мая 1792 г. четыре корпуса русской армии перешли государственную границу ВКЛ. К каждому из них были прикреплены доверенные лица князя Шимона Коссаковского, которые были проводниками русской армии и помогали её обеспечению продовольствием и фуражом. Другой их задачей было достигнуть, чтобы в приграничных с Российской империей областях ВКЛ: а конкретно. в Полоцком воеводстве, Оршанском и Браславском поветах были образованы и начали действовать местные конфедерации. Доверенные лица имели при себе подробные инструкции, в которых были указаны средства для образования конфедераций в отдельных поветах и порядок их организации. Подготовка провозглашения конфедерации Браславского повета была поручена сугинтскому старосте Яну Рудницкому. С гражданами неодобрительно относящимися к конфедерации указано обращаться как с врагами родины и предателями, а их повиновения добиваться с помощью подразделений русских войск.

26-27 мая 1792 г. Браслав заняли части корпуса генерал-лейтенанта Ю. Долгорукого. Из Риги в Браслав прибыл граф Станислав Мануцци, из Краславы – каштелянец Август Плятер, а также другие сторонники заключения акта конфедерации. 28 мая в первом часу дня в Браславском костеле был прочитан акт конфедерации Браславского повета. К собравшимся дворянам с речью обратились А. Плятер и С. Мануцци. Маршалом конфедерации был объявлен Август Плятер, а заседателями от повета в руководстве (*генералитете*) Генеральной вольной конфедерации ВКЛ Станислав Мануцци и Ян Рудницкий. Кроме того, также были выбраны четыре заседателя (на польском яз. *konsyliarzy*) Браславской поветовой конфедерации: судья браславского земского суда Людвик Загорский, судья гродского суда Ян Мирский и писарь того же суда Миколай Жаба, а также ротмистр Богдан Волосовский. Перечисленным чиновникам было вверено организовать работу конфедерационного суда.

После избрания членов руководства и приведения их к присяге акт Браславской конфедерации подписали маршал Август Плятер, шесть заседателей и 119 присутствовавших на собрании дворян. Акт был внесён в актовую книгу Браславского повета. В течении 4 недель лицам, неучаствовавшим в подписании конфедерации было указано ей присягнуть. 29 мая в канцелярии Браславской конфедерации был заведён протокол присоединения к этому союзу. До 8 октября 1792 г. к ней присоединились 53 дворянина. Так 28 мая 1792 г. в Браславе был заключен первый на территории ВКЛ союз присяжных дворян. По утверждению маршала А Плятера успешному образованию конфедерации „сильное влияние имело участие в нём и благосклонность князя Долгорукого“.

При заключении первых конфедераций в Браславе, Орше и Полоцке не было соблюдено основное правило дворянского собрания – избрание должностных лиц конфедерации большинством голосов. То есть выборы несоответствовали принципам

демократии, а кандидатуры предводителей (маршалов) конфедераций были заранее обсуждены и намечены ещё в середине мая 1792 г. в Полоцке, в ставке князя Шимона Коссаковского – главного организатора конфедерации в Литве. Так, что кандидатура предводителя Браславской конфедерации не была случайной. На выбор Августа Плятера, который до этого проживал за границей и не занимал в ВКЛ никаких должностей, предводителем Браславской конфедерации повлияла его пророссийская ориентация и враждебное отношение к Конституции 3-го мая, а так же поддержка, оказанная ему братом трокским каштеляном Казимиром Константином Плятером. Тех же политических взглядов придерживались и назначенные заседатели: судья Браславского земского суда Людвик Загорский, судья Браславского гродского суда Ян Мирский, писарь того же суда Миколай Жаба, а так же ротмистр Богдан Волосовский.

25 июня 1792 г. в Вильно была образована Генеральная вольная конфедерация ВКЛ, которой были подчинены и выполняли указания все местные конфедерации, в том числе и Браславская. В состав высшего руководства (генералитета) Генеральной конфедерации ВКЛ от Браславского повета вошли два чиновника, выполнявшие обязанности генеральных заседателей: С. Мануци и Я. Рудницкий. В марте 1793 г. Я. Рудницкого на посту генерального заседателя сменил староста браславский Игнаций Бужинский.

В конце июня 1792 г. в состав руководства Браславской конфедерации входили маршал и 4 заседателя. Такое положение не устраивало генералитет Генеральной конфедерации ВКЛ, в требованиях которого было указано, что во всех руководствах местных конфедераций должно быть 6 заседателей. Исходя из этого, генералитет заседателями Браславского повета назначил судью земского суда Станислава Вавжецкого и стражника Якуба Подбереского. Маршал Август Плятер получил указание „ выслушать присягу этих чиновников и выделить им места, соответствующие их должностям”.

Генералитет ВКЛ требовал от всех местных конфедераций, в том числе и от Браславской, строго придерживаться постулатов акта Генеральной конфедерации и формулировки присяги. Выбранные чиновники поветовой конфедерации присягали: “добросовестно выполнять порученные обязанности, всеми силами добиваться упразднения Конституции 3-го мая, пресекать все пути установления престолонаследия и монархии, недопускать усиления власти короля Польши, выдавать конфедерации всех тех, кто посягнет на дворянские вольности и пр.” С мая по сентябрь 1792 г. в процессе расширения конфедеративного движения в Литве и образования новых поветовых конфедераций упразднились ранее действовавшие землянские суды и учреждались *конфедерационные суды*.

Принципы работы этих судов, характер ими рассматриваемых дел, ход судебного процесса и другие судебные вопросы литовские конфедераты переняли из системы конфедерационных судов Польши. Главным документом, регламентировавшим создание и компетенцию конфедерационного суда был универсал Генеральной вольной конфедерации ВКЛ, принятый 17 августа 1792 г. об учреждении судов первой и высшей инстанции. В Литве была введена двухступенчатая система конфедерационных судов. Одной из главных задач этих судов была борьба с политическими противниками конфедерации и их правовое преследование.

Браславский конфедерационный суд был судом первой инстанции. Он состоял из председателя суда – маршала Августа Плятера и исполнявших обязанности судей заседателей: Людвика Загорского, Яна Мирского, Богдана Волосовского и Миколая Жабы. В актовой книге Браславской конфедерации упоминаются и другие заседатели этого повета: Станислав Вавжецкий, Иозеф Фиялковский, Ян Сальминович. Они замещали во время судебных заседаний ранее упомянутых чиновников в случаях их болезни или убытия.

Браславскому конфедерационному суду, как и другим поветовым судам ВКЛ первой инстанции было вверено рассматривать дела, совершенные после провозглашения акта Генеральной вольной конфедерации ВКЛ, то есть после 25 июня 1792 года. Они должны были решать дела о разных преступлениях (*sprawy wszelkie uczynkowe*) и о захвате имений (*expulsio*). Необходимо отметить, что эти суды являлись сословными судами, рассматривавшими все гражданские и уголовные дела, где одну из сторон представлял дворянин.

В конфедерационном суде рассматриваемые дела заносились в особые реестры. Первый, реестр уголовных дел (*regestr taktowy*), состоял из криминальных преступлений, совершенных на месте суда и нарушивших его безопасность. Второй, денежный реестр (*regestr sumaryjny*), был предназначен для фиксации дел о изгнании и захвате имений, а так же для записи разного вида неподчинения решениям Браславской конфедерации. В третий, обыкновенный реестр (*regestr ordinaryjny*), заносились все уголовные дела, совершенные на территории Браславского повета.

Место для Браславского конфедерационного суда выбирало руководство местной конфедерации. Скорее всего, что помещения для судебных заседаний арендовались. Судебные решения (декреты) принимались большинством голосов. При равном количестве голосов решающим было мнение маршала. Расследовать дела и вести допросы должны были по меньшей мере двое заседателей или заседатель и писарь. Заседания конфедерационного суда проходили ежедневно, кроме воскресений и праздничных дней. Вызов в суд выдавали с подписью маршала Браславской конфедерации Августа Плятера. Лицо вызванное в суд

обязано было явиться в течении двух недель. Вызовы в суд вручали возные, которые должны были ему присягнуть. Решения Браславского конфедерационного суда можно было обжаловать в суде высшей инстанции Генеральной конфедерации ВКЛ.

30 августа 1792 г. Генеральная вольная конфедерация ВКЛ своим универсалом дало указание судам первой инстанции, в том числе и Браславскому конфедерационному суду, о ведении особых книг судебных решений. В эти книги (на польском яз. *Sentecjonarz*) вносилось содержание судебных решений (декретов), а судья проголосовавший по иному чем большинство, мог в неё записать свое мнение обосновывающие аргументы. Введение отдельных книг решений в конфедерационных судах должно было усилить личную ответственность судей.

Браславский конфедерационный суд кроме процессов между дворянами, так же рассматривал дела, где одна из судящихся сторон был горожанин или жители отдельного городка. Так 11 сентября 1792 г. Браславская конфедерация получила жалобу жителей Угорского городка и войтовства о том, что граф С. Мануцци невыполняет решение конфедерационного суда и не выпускает из тюрьмы арестованных горожан.

Решения, которые принимали первой инстанции конфедерационные суды часто вызывали недовольство дворянства, так как чиновники местных конфедераций кроме судебной деятельности выполняли разные административные и финансовые поручения генералитета ВКЛ, поэтому свою судебскую работу делали довольно поверхностно. Часто судьи этого суда выбирались из подручных для „одной партии“ людей, вследствие чего они немогли решать дела беспристрастно. Сложившееся положение вынудило генералитет ВКЛ 20 марта 1793 г. принять решение о восстановлении деятельности традиционных земских судов. Перемены в судебной системе коснулись и Браславского повета, где начал действовать земский суд. Несмотря на это, Браславский конфедерационный суд небыл упразднен. В его компетенции осталось только рассмотрение дел непосредственно связанных с деятельностью местной конфедерации и её должностных лиц.

16 сентября 1793 г. сейм Речи Посполитой постановил распустить Тарговицкую конфедерацию. В тот же самый день была упразднена и *Генеральная вольная конфедерация ВКЛ*, прекратили свою деятельность и суды местных поветовых конфедераций. Местные конфедерации также получили указания - до 1 октября актовые книги и протоколы своих судов передать канцеляриям поветовых земских судов. Дела Браславской конфедерации и её суда были переданы Браславскому земскому суду. Они хранились в его архиве.

После третьего раздела Речи Посполитой, архив Браславского земского и гродского судов был перевезён в Видзы, где находился с 1794 по 1835 год. 28 ноября 1812 г. во время похода императора Франции Наполеона в Россию, в Видзах произошло сражение между

отступающими частями французской армии и русской кавалерией. От в ходе боя вспыхнувшего пожара в Видзах сгорело много домов, были уничтожены и все актовые книги Браславского гродского суда за XVI-XVIII вв.

В 1831 г. царской властью Браславский земский и гродский суды были упразднены. Дела этих судов, в том числе и дела Браславской конфедерации, перешли в ведение архива Браславского уездного суда. В 1836 г. входивший в состав Виленской губернии Браславский уезд указом царя Николая I был переименован в Новоалександровский уезд, а центр уезда из Видз был перенесён в Езеросы (в настоящее время Зарасай), которые в 1835 г. в честь сына царя Николая I Александра переименованы в Новоалександровск. Тогда дела Браславского земского суда были перевезены в Новоалександровск и перешли в ведение Новоалександровского уездного суда. В 1843 г. Новоалександровский уезд был присоединён к новообразованной Ковенской губернии.

II. СОЗДАНИЕ ФОНДА И ЕГО СТРУКТУРА

Сведения о фонде

2 апреля 1852 г. император России Николай I издал указ „об учреждении в Киеве, Витебске и Вильно центральных архивов древних актов“. Согласно этому указу, в Виленском центральном архиве древних актов, которое курировало министерство народного просвещения Российской империи должны были быть собраны все документы, составленные до 1799 г. Директором архива был назначен Никита Горбачевский. Для нужд учреждения из государственной казны выделено 2300 рублей.

В течении июля-сентября 1853 г. Новоалександровский уездный суд, которому принадлежал архив Браславского земского суда, передал Виленскому центральному архиву древних актов 99 дел. В числе этих дел были переданы 5 книг Браславской конфедерации, которые в передаточной описи по неизвестным причинам были названы книгами Тарговицкой конфедерации. Передача этих книг была проведена в два этапа. В первой передаточной описи за 2 сентября 1853 г. упоминаются - одна, во второй, за 30 сентября – четыре книги. Дела были получены в переплёте с пронумерованными листами, но непрошнурованные и без печатей. Только одна книга была прошнурована и подтверждена сургучёвой печатью Виленского губернского правления.

В 1872 г. Н. Горбачевским была издана опись-каталог дел, находящихся в Виленском центральном архиве древних актов. В него были внесены 18243 дела. Тарговицкая конфедерация в каталоге проходила как отдельная группа дел, имевшая 15 единиц (Гор. № 5849-5863). Н. Горбачевский все дела назвал актовыми книгами. Самым древним являлся

документ с 1792 г., самым поздним с 1793 г. Каждое дело получило инвентарный номер, были указаны хронологические рамки документов и количество листов.

В 1906 г. был издан частично усовершенствованный каталог древних актов Ивана Спрогиса, в котором Тарговицкая конфедерация проходила также как отдельная группа дел, имевшая 15 единиц (Спр. № 5811-5825). Каждому делу на русском языке был составлен короткий заголовок. И. Спрогис точнее распределил дела по типу документов: на актовые крепостные, поточные и декретовые книги; актовые и поточные протоколы, а также на апелляционные, ординарные, тактовые и др. реестры. Каждое дело получило новый инвентарный номер, точнее были указаны хронологические рамки документов и количество листов. Каталоги Н. Горбачевского и И. Спрогиса, несмотря на их недостатки, широко вошли в научный оборот.

В XX в. прошедшие мировые войны и оккупации болезненно отозвались на судьбе Виленского центрального архива древних актов. Он несколько раз был вывезен за границу. Немало дел потерялось или оказалось в архивах соседних государств. После второй мировой войны дела Виленского центрального архива древних актов перешли в ведение центрального государственного архива Лит.ССР. В 1946 г. Архивное управление Лит.ССР получило указание Главного Архивного управления при МВД СССР о взятии всех архивных фондов на учёт и присвоении им номеров. Выполняя это указание, в 1948–1951 гг. фонду „Тарговицкая конфедерация“ был присвоен № 7.

1 января 1957 г. в Вильнюсе был учрежден центральный государственный исторический архив Лит.ССР, в который из центрального государственного архива были переданы Древние акты, в том числе и фонд „Тарговицкая конфедерация“. В фонде № 7 была одна опись. Печатный каталог И. Спрогиса использовался как опись № 1.

В 2018 г. при составлении новой описи № 1 фонда № 7 „Тарговицкая конфедерация“ установлено, что документы принадлежащие делам этой описи по тематике совершенно не соответствуют названию фонда потому, что большинство их принадлежат судам Генеральной вольной конфедерации ВКЛ. Поэтому название фонда № 7 „Тарговицкая конфедерация“ изменено на „Суды Генеральной вольной конфедерации ВКЛ“. Так же из этого фонда изъяты 4 нефондовые книги Браславской конфедерации и из них создан отдельный фонд Древних актов, который назван - фонд № 1544 „Браславская конфедерация“.

Фонд № 1544 „Браславская конфедерация“ имеет одну опись, по ней учтено 4 дела.

Итого в фонде № 1544 „Браславская конфедерация“ имеется 4 единицы хранения, хронологические рамки которых охватывают 1792-1793 гг.

Первая опись фонда № 1544 „Браславская конфедерация“

Недостатки и неточности в описании дел каталогов И. Спрогиса и Н. Горбачевского явились стимулом для исследований Древних актов. При составлении в 2018 г. новой описи № 1 фонда № 1544 „Браславская конфедерация“ были проведены следующие работы:

1. проверка наличия и физического состояния дел;
2. фондирование;
3. уточнение хронологических рамок документов;
4. составление заголовков дел на литовском и русском языках;
5. перешифровка дел;
6. создание нового фонда Древних актов.

Новый фонд Древних актов № 1544 „Браславская конфедерация“ и его опись № 1 были созданы при усовершенствовании дел описи № 1 фонда № 7 „Тарговицкая конфедерация“, в котором были обнаружены четыре нефондовых дела, принадлежащих Браславской конфедерации. Так же установлено, что одно дело хранится в Национальном историческом архиве Беларуси в Минске и принадлежит фонду № 1897 „Браславский конфедератский суд“.

В описи № 1 новосозданного фонда № 1544 „Браславская конфедерация“ все 4 в каталоге И. Спрогиса учтенные дела получили новые инвентарные номера. Рядом указаны и старые шифры каталогов И. Спрогиса и Н. Горбачевского. Хронологические рамки документов этой описи 1792-1793 гг. Самый древний документ Браславской конфедерации за 28 мая 1792 г., когда был провозглашен акт Браславской конфедерации. Самым поздним является протокол заседания за 1 августа 1793 г.

Дела описи № 1 фонда № 1544 „Браславская конфедерация“ можно разделить по виду документов.

Дело № 1 -это актовая книга Браславской конфедерации (Спр. № 5812), в него входят универсалы, грамоты, распоряжения, ноты, донесения и др. документы Генеральной конфедерации Обоих Народов, Генеральной конфедерации ВКЛ, Скарбовой комиссии, литовских гетманов, маршала Браславского повета, заседателей и др. чиновников. Другая часть этого дела состоит из крепостных и поточных актов, декретов Браславского конфедерационного суда, а также рапортов, жалоб, прошений, заявлений разных лиц учреждениям Браславской конфедерации и Генеральной конфедерации ВКЛ. Дело № 1 имеет реестр документов или внутреннюю опись, также в нём имеется много печатных документов с печатями и рисунок генеалогического древа рода Подольских. Листы реестра документов и печатных документов, а также особенности дат, физического состояния и состава дела указаны в таблице первой описи фонда № 1544 в колонке „примечания“.

Дело № 2 – это протоколы заседаний Браславской конфедерации (Спр. № 5817). Во время заседаний руководство Браславской конфедерации рассматривало и выполняло разные административные, военные и финансовые указания и распоряжения полученные от руководства Генеральной конфедерации ВКЛ и её учреждений, а также рассматривало и решало дела, принадлежащие компетенции конфедерационного суда. В конце дела на русском языке вписан акт проверки этого дела Виленским губернским правлением за 15 июня 1842 г., заверенный печатью и подтверждающий его подлинность.

Дела № 3-4 – это реестры ординарных дел Браславского конфедерационного суда (Спр. № 5823-5824). В эти реестры (на польском яз. *regestr ordinaryjny*) вносились все дела, касающиеся криминальных преступлений, совершенных в Браславском повете.

Большая часть документов в книгах Браславской конфедерации написаны на польском языке, реже встречаются акты написанные на русском языке. При составлении описи № 1 были также составлены новые заголовки дел на литовском и русском языках, точнее указаны хронологические рамки документов и количество листов.

Всего в описи № 1 фонда № 1544 „Браславская конфедерация“ имеется 4 единицы хранения, хронологические рамки которых охватывают 1792-1793 гг.

Отдел распространения информации

Старший архивист

Александр Банюсевич